

เรื่อง โทศ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์
ทรงบันทึกประทานมา

อ่านบันทึกซึ่งเรียกชื่อว่า “ธรรมเนียมใส่โกศมาแต่ไหน” รู้สึกว่าความในคำจารึกของจามนนั้นทำให้เข้าใจในคำ “โกศ” ขึ้นได้ ว่าทำขึ้นเพื่อใส่ศรอบพระศิวลึงค์ จึงได้เรียกว่า “โกศ” ต้องเป็นโกศอัฐิ ไม่ใช่โกศศพ อันเคยสงสัยมาแล้วว่าโกศศพจะถ่ายขยายออกมาจากโกศอัฐิหรือมิใช่ แต่ก็เห็นว่าไม่ใช่ เพราะโกศศพมีส่วนเตี้ยกว่าโกศอัฐิมาก โกศอัฐินั้นมีส่วนสูงสมควรอย่างยิ่งที่จะเป็นเครื่องศรอบพระศิวลึงค์ แต่ก่อนเคยคะเนว่าเดิมที่จะเอากระดูกใส่กล่องกลัดเช่นกล่องพระราชสาส์นกลิ้งฐานต่อเข้าไปให้ตั้งได้ ด้วยกล่องนั้นย่อมทำปากผายอยู่เป็นปกติ เช่นกล่องเข็มกล่องดินสอดซึ่งทำใช้กันในการบรรณาคเป็นต้น แต่คาดผิดไป ที่แท้จะเป็นไปตามความจารึกศิลาของจามนนั้นเอง ที่แรกก็จะบรรจุพระบรมอัฐิของพระเจ้าแผ่นดินก่อน เพราะถือว่าพระเจ้าแผ่นดินก็คือองค์พระเป็นเจ้าย่อมบรรจรรวมกันได้ การถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นองค์เดียวกับพระเป็นเจ้านั้น ก็มาต้องกับประเพณีทางไทยเรา ซึ่งอาจเห็นได้จากขานพระนามพระเจ้าแผ่นดินว่า “สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว” แล้วที่หลังไม่ว่าอัฐิใครก็ใส่บรรจุด้วยโกศทั้งสิ้น ได้เคยเห็นโกศอัฐิกลัดด้วย

๕๖ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

ไม้ใบหนึ่ง มีมุขสี่ หม่อมเจ้าชายยงกิตินารถเก็บเอามาไว้ แรกเห็น
กันกว่าเขาทำเล่นแผลงๆ แท้จริงก็ตรงกับที่กล่าวไว้ในจารึกของจาม
ที่เดียว แต่จะใช้เป็นที่บรรจุอัฐิใครชนในโคนนั้นทราบดีไม่ได้

ในข้อที่โกศทุกอย่างมีทำครึ่งกรุงธนบุรีเป็นสูงสุกก็จำต้องเป็น
เช่นนั้น เพราะทรงแก้ต้องแตกเสียไป สิ่งใดๆ จะตกทอดมาถึงกรุง
รัตนโกสินทร์ในเวลาน้อยนัก ที่ตกมาถึงก็เห็นจะเป็นหนังสือเขียนมาก
กว่าอย่างอื่น แม้กระนั้นก็เก็บได้มาแต่หัวเมือง ซึ่งไม่ได้แตกเสียไป
ด้วย ใ้ชื่อว่าจะได้มาแต่กรุงเก่าก็หาไม่ได้ เหตุตั้งนั้นบรรดาของใช้
จึงจำต้องสร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น

ข้อที่ตรวจพงศาวดาร พบมีกล่าวถึงแต่พระบรมศพสมเด็จพระ
พระนเรศวรเข้าสู่พระกฤษฎาธาร และพบว่าแต่พระบรมศพสมเด็จพระ
พระนารายณ์เข้าสู่พระโกศนั้น คำกฤษฎาธารเคยเห็นมาในที่อื่นเป็น
หลายแห่ง แต่ไม่เข้าใจว่าหมายเขียนโกศ เข้าใจว่าหมายเขียนที่ตั้ง
งามๆ เช่นบุษบก เป็นต้น ได้ตรวจสอบพจนานุกรมภาษาสันสกฤต
ในคำว่า “กฤษฎา” เพื่อรู้ว่าเป็นอะไร ได้คำแปลเป็นว่า โถนา
ทุ่งนา ไม่เข้าทางที่ต้องการ จึงคิดว่าอาจเขียนเคลื่อนคลาดมาเสีย
แล้วก็เป็นที่สงสัยว่าเดิมจะเขียน “กฤษฎาธาร” การเชื่อพงศาวดาร
นั้นอยู่ข้างจะยาก เพราะคนแต่งก็เกิดทีหลัง ความรู้ของคนมีอย่างไร
ก็เขาปรองเข้ากับเรื่องซึ่งได้ยินมา จะฟังว่าถูกก็เป็นอันยาก อย่างหา
แต่เรื่องซึ่งแต่งไว้ในสมุดซึ่งเราได้อ่านนั้นเลย แม้แต่คำแต่งซึ่งจารึก
ไว้ในหลักศิลา เช่นหลักศิลาครั้งขุนรามคำแหงเป็นต้น มีนักปราชญ์

หลายคนจับได้ว่าแต่งหลายปาก เราจะเชื่อได้หรือไม่ว่าคำเหล่านั้น
แต่งขึ้นครั้งแผ่นดินชนรามคำแหง แล้วเขาจะจารกลงศิลาเมื่อไรเรา
ก็รู้ไม่ได้ รู้ได้แต่เพียงว่าศิลาจารึกเก่ากว่าสมุดพงศาวดารซึ่งเรา
เห็นเท่านั้น พดถิงพงศาวดารซึ่งได้เสียนก็เสียดายที่จะเข้าไป ไม่กล่าว
ถึงสมุดเล่มหนึ่งไม่ได้ สมุดเล่มนั้นเขียนหนังสือซึ่ง เฑอ บินโต แต่ง
กล่าวถึงงานพระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คุประหนึ่งว่าเขียนศพหีบ
เมื่อเห็นก็เชื่อว่าเป็นความจริงดังนั้น เพราะเขาเขียนเวลานั้น แต่ภายหลัง
หลังมีสเตอร์ ว. เอ. ร. วุฑ. คำนวณไม่จริง^๒ ไม่ได้เห็นเอง แต่งปรุงขึ้น
แต่ตามที่ไต่ขบข่าว พิจารณาก็เห็นว่าคำนั้น เรื่องนั้นเป็นอันตกไป
ด้วยความเสียใจ

ในการที่คิดจับเอาหลัก ว่าโกศศพมชนในเมืองเราเมื่อไรนั้น
เป็นความคิดชอบอย่างที่สุด เป็นการมั่นคงที่มเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรง
เกล้าพระองค์หนึ่ง ซึ่งเรียกกันว่า “พระบรมโกศ” นั้นหมายความว่า
ว่าได้แต่งพระบรมศพเข้าสู่พระโกศเมื่อสวรรคตแล้ว เป็นการแสดง
ว่าโกศศพทรงนั้นมีแล้ว และถ้าจะค้นหาต่อขึ้นไปอีกก็มีหนังสือฉบับ
หนึ่ง ซึ่งชื่อว่า “สมเด็จพระบรมศพ” กล่าวถึงเรื่องเชิญพระศพ
กรมหลวงโยธาเทพย์ อันแต่งไว้ในพระโกศออกสู่พระเมรุในแผ่นดิน
สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ตีพิมพ์แล้ว คุเหมือนว่าได้มาแต่นครศรี
ธรรมราช นำเชื่อว่าป็นหนังสือแต่งในเวลานั้น ไม่ใช่คนชั้นหลัง
แต่ง เพราะมีคำแปลก ๆ ซึ่งคนชั้นหลังจะไม่รู้พูด และมีสิ่งต่าง ๆ

๑ หนังสือของเมนเดซ ปินโต เรียกว่า การเดินทาง (Peregrinagam)

๒ ใน JSS (วารสารสยามสมาคม) xx, 1. pp. 27-39.

๕๘ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์
ซึ่งคนชั้นหลังจะไม่รู้ว่ามิ ถ้าเชื่อว่าเป็นหนังสือเขียนครั้งนั้น ก็เป็น
อันว่าศัพทโกศมีมาแต่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระแล้ว เป็นทาง
ตราว่ามีโกศแล้วสูงขึ้นไปกว่าแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศได้ อีกแผ่นดิน
หนึ่ง

เมื่อคิดว่าโกศศพจะมาแต่อะไรก็คิดเห็นไปว่า ที่จะมาแต่
มณฑปที่ตงศพ แต่ยื่นให้ได้กลง มีสิ่งซึ่งพาให้คิดเห็นไปเช่นนั้น
ได้อยู่หลายอย่าง เป็นต้นว่าโกศซึ่งทำเป็นรูปมณฑปที่เตี้ยวก้อมี ที่
เรียกว่าโกศมณฑป แม้โกศอย่างอื่นเช่นโกศกุดันหรือโกศแปด
เหลี่ยมผากก็เป็นมณฑป ย่อมนำไปให้เห็นอยู่ว่ามาแต่มณฑปนั่นเอง
ถ้าจะค้านว่าโกศเป็นรูปอย่างหนึ่งมณฑปเป็นรูปอย่างหนึ่ง จะมาแต่
มณฑปอย่างไรได้ ถ้าค้านตั้งนั้นก็แก้ได้ว่าไม่ประหลาดเลย รูปโกศ
ที่ปากผากก็ขึ้นไปตามทรงทวยที่ค้ำชายมณฑปนั่นเอง เปรียบว่า
ถ้าเอาผ้าห่อโกศมณฑปมาให้ดู จะเห็นเหมือนเช่นโกศปากผากอย่าง
โกศไม้สิบสองเป็นต้นนั่นเอง แต่ถ้าจะเอาผ้าห่อโกศอัฐีมาให้ดู จะ
เห็นเป็นห่อมณฑปไม่ได้ ด้วยมีส่วนสูงมากไปเช่นกล่าวมาข้างต้นแล้ว
ส่วนโกศที่ยอดเป็นรูปมงกุฎก็คิดว่าทำแก๊เปลี่ยนไปที่หลัง

สิ่งที่พาให้คิดเห็นไปว่า โกศมาแต่มณฑปมีอีกอย่างหนึ่งก็คือชั้น
ที่ตงโกศศพ อันชั้นที่ตงโกศศพนั้นมีสองอย่าง อย่างน้อยเป็นชั้น
แฉ่นฟ้าคือแท่นกระเจก สำหรับรับรองตั้งในเรือน อย่างใหญ่เป็นชั้น
เขมูจา หุ้มทองหุ้มเงินหุ้มทองอังกฤษ อย่างโตก็แล้วแต่ต้องการ
ให้ที่เลว สำหรับใช้ออกตั้งงานเมรุ เห็นได้ว่าทำเป็นของใหญ่สำหรับ

กลางแจ้ง จึงมีพระนิก มีชัมประศู ชัมรูปภาพ รูปร่างก็เขียนอย่าง
 เดียวกันกับโย โยบุตรที่เกาะชะวาซึ่งก่อไว้ด้วยศิลา ชาติอย่างเดียว
 แต่เขมูจาไม่มีกระโต เพราะย่นเล็กลงประตูแห่งเขมูจาคนเข้าไม่ได้
 จึงไม่ทำกระโตเท่านั้น เห็นได้ว่าโกศต้องเป็นมณฑปใหญ่ งานที่
 เอาชั้นแว่นฟ้าออกตั้งเมรุแทนเขมูจาก็มี แต่พึงเข้าใจเถิดว่านั่นเป็น
 การลดละเพื่อให้เปลืองแรงต้องทำเขมูจา

มีของขะเลยศักดิ์ซึ่งจะเปรียบกันได้อย่างหนึ่ง เรียกว่า “เครื่อง
 ศพ” ทำเหมือนกับเขมูจาทุกอย่าง เว้นแต่ยาวไว้เพื่อให้เหมาะแก่
 ทักษะทงหีบศพ หีบศพนั้นทำมียอดเป็นมณฑปก็มี เรียกว่า “เหม”
 เป็นยอดเดี่ยวก็มี เป็นสามยอดก็มี ที่ทำยอดเป็นทรงมงกุฎก็มี แต่
 นั้นทำเปลี่ยนไปตามยอดโกศ

หีบหรือโกศก็มียอดเป็นมณฑปอยู่เหมือนกัน อาจคิดทำถ้าย
 จากมณฑปมาด้วยกันได้ มณฑปจะเป็นรูปยาวไว้ก็เห็นได้ แต่
 ยอดประตูอย่างเก่าเขาก็ทำยอดยาวไว้เหมือนกัน หรืออันนี้หนึ่งจะ
 วนหีบให้สั้นและไขให้สูงขึ้นก็จะกลายเป็นโกศไปก็เหมือนกัน แต่
 อย่างไรก็ดี เห็นจะเอาเป็นแน่ได้ว่าเมืองเรานิยมมีมาก่อนโกศ แต่
 โกศศพจะมาแต่ไหน หรือจะมาแต่อะไรเมื่อไร นั้นควรคิดอยู่มาก

ทางที่เป็นศพหีบมาก่อนก็เห็นได้อยู่ที่พระศพพระพุทธเจ้า นับว่า
 เป็นสูงที่สุดอยู่แล้ว ทำกันที่ไหนก็เห็นเป็นหีบที่นั้นไม่เป็นโกศเลย
 หรือจะว่าเคยทำมาตั้งนั้นก็ทำกันไปตามเคย หรือจะว่าให้ใกล้กับวาง
 อย่างที่กล่าวไว้ในพระบาลีก็ตามที แม้แต่คเสียก็มีให้เห็นได้ถกอย่างหนึ่ง

๖๐ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

คือตารางเผาศพซึ่งขี้ก่เป็นสี่เหลี่ยมแต่มีทกเส้า สองด้านเส้าเขี่ยค
เสี่ยคกันจนต้องแกเป็นสี่เส้าในภายหลัง เหตุใดจึงขี้ก่ตารางทกเส้า
เป็นสี่เหลี่ยมก็ไม่เห็นเหตุอย่างอื่นนอกจากทำเพื่อเผาศพโกศ แล้วก็
ขี้นอยู่เผาศพหีบไปด้วยทำให้หัวท้ายหีบยื่นพ้นตารางออกไปจนน่าเกลียด
เป็นเหตุให้รำคาญตาอยู่ทั่วกันจะเห็นเป็นการส่อตัวเองได้ ว่าที่มี
ทกเส้านั้นแต่ก่อนเคยขี้ยาวเป็นสองห้องเหมาะแก่หีบศพ นี่เป็นทาง
แสดงว่าหีบมีมาก่อนโกศ

ส่วนทางที่สงสัยว่าจะร่นหีบให้สั้นเข้าและไขให้สูงขึ้นกลายเป็นโกศ
ก็มีเรื่องประกอบอยู่เหมือนกัน ได้ยินสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ท่าน
เล่าว่า ท่านได้เคยไปเห็นศพสมภารที่นครศรีธรรมราช เขาแต่งศพ
ไว้หนึ่งใส่ลู่สี่เหลี่ยมมียอดเป็นมณฑป เรียกว่า "หีบนั่ง" นั้นเข้าทาง
ร่นหีบลงเป็นโกศ แต่อาจมาทางอื่นก็ได้ เคยได้ยินสมเด็จพระยา
คำรงราชานุภาพตรัสเล่าว่า สมภารวัดประตูที่ทรงเก่า แม้ตายลง
เขาก็แต่งศพนั่งใส่ลู่ ทำให้นึกขึ้นได้ ว่าได้เคยเห็นศพสมภารวัด
เล่งเนี้ย ซึ่งเรียกคตเป็นไทยว่าวัดมิ่งกรมกลาวาส เขาแต่งศพใส่ลู่
ตั้งไว้ในโรงท่อมที่วัดนั้นเหมือนกัน จึงไปสอบถามพระจีนวังสสมาธิวัตร
(เรียกกันว่าอาจารย์แมว) สมภารใหม่ ว่ายศเพียงไรจึงแต่งศพนั่ง
ยศเพียงไรจึงแต่งศพนอน ท่านออกไปเสียอย่างหนึ่งว่าไม่เกี่ยวข้องกับยศ
ถ้าตายนั่งโดยเข้าสมาธิภาวนาเขาก็แต่งศพนั่ง ถ้าอนตายเขาก็แต่ง
ศพนอน ด้วยเขาไม่ยากถูกต้องศพมากนัก เมื่อทราบทางดังนั้นก็
เข้าใจได้ ว่าศพสมภารวัดประตูนั้นทำเทียบพระจีนทูลัง เพราะถือกัน
ว่า สมภารวัดประตูนั้นหลังในทางลงเครื่อง ข้อมเกี่ยวแก่สมาธิภาวนา

นั้นเพื่อตงศพให้เรียบร้อย ที่หลังเส้าไม่หลกนั้นให้ยาว ทำปรำขึ้น
 บนปลายเส้าเป็นสิ่งประดับศพให้ตงงามขึ้น นั้นเป็นรากเหง้าของตาราง
 และเมรุซึ่งทำครอบศพ ที่หลังไม่ยกกนกของพนนนแก่เข็นไม่ยกกน
 ทำเป็นม้ายกไปได้ ใช้พนักงอโคนนจึงเรียกว่า “ร้านม้า” ต่อมาจัดทำ
 เป็นตะเฒ่า เอาร้านม้าตงบนนนสอศพตงศพเสร็จ แต่งญาติที่โตๆ
 ให้ชักตะเฒ่าไปเข้าเมรุซึ่งปลูกไว้ในทุ่ง จึงเรียกว่าชักศพ และแต่งญาติ
 ที่เล็ก ๆ ให้ โปรยเข้าตอกคอกไม้ไปข้างหน้าตะเฒ่า ที่หลังก็แต่งให้ประณีต
 งามออก เช่นกอกพนักแต่งขัดเสียบให้เห็นเป็นภูเขา เห็นภูเขาทำเป็น
 รูปสัตว์มหหลังคาบนหลังเป็นตงศพ ภายหลังขยายตะเฒ่าให้ ใหญ่ตง
 ร้านพระสวดพระอภิธรรมไปบนนศ้วย ต่อมาก็เปลี่ยนไปเป็นเอาศพขึ้น
 รถลากไปแทนตะเฒ่า หรือหามไปก็ได้เหมือนกัน ตอนนนั้นแหละแม่จะยก
 พนเมรุสูงขึ้นไปชักคขวางเลย จะเห็นได้คือผู้ชักโยงก็คือผู้แทนญาติ
 โตๆ ซึ่งเคยช่วยกันชักตะเฒ่าศพไปเข้าเมรุ ผู้โปรยก็คือผู้แทนญาติ
 เล็ก ๆ ซึ่ง โปรยเข้าตอกคอกไม้ไปข้างหน้าตะเฒ่า พระอ่านพระอภิธรรม
 นำศพก็คือผู้แทนพระสวดทั้งร้าน แม่รูปสัตว์อันผูกพันไว้บนตะเฒ่า มี
 หลังคาบนหลังตงผ้าไตร ก็คือที่ตงศพนเอง หากทำแต่เล็ก ๆ ย่อม
 เห็นปรวากฎอยู่ได้ทั้งนั้น

ในการที่เรียกว่าเมรุทั้งพนักคำๆ ที่จะมีหมายไปอย่างหนึ่ง เป็น
 ว่ามีสิ่งทีแวคล้อมเช่นคคขวางตลอดตงราชวคืออย่างต่าง ๆ ด้วย อันมี
 ลักษณะคจเขาพระเมรุซึ่งมีเขาสัตตบริพินฉล้อมอยู่ฉนั้น มีที่เผาศพอีก
 อย่างหนึ่งซึ่งเรียกกันว่า “โรงทิม” เข้าใจว่าเพราะไม่มีสิ่งแวคล้อม

๖๔ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์
แต่ชื่อนั้นหายไป คงเรียกกันแต่ว่า “เมรุ” ไม่ว่าจะมิลักษณะเป็น
อย่างไร ที่เป็นไปเช่นนั้นเข้าใจว่าเป็นด้วยเมรุไม่ใช่แต่ใช้จำเพาะถวาย
พระเพลิงพระบรมศพอย่างเดียว ใช้เรียกที่เผาศพอื่นด้วย จึงนำไป
ให้เรียกว่าเมรุทั้งสิ้นด้วยกัน
